

Instytut Pamięci Narodowej - Archiwum

<https://archiwum.ipn.gov.pl/pl/aktualnosci/952,W-kregu-teczek-bezpieki-Dzialania-UB-SB-wobec-roznych-srodowisk-spoecznych-Pomorz.html>
02.04.2026, 17:19

„W kręgu teczek bezpieki. Działania UB-SB wobec różnych środowisk społecznych Pomorza”

31 maja br. w Urzędzie Miejskim w Gdyni odbyła się konferencja naukowa „W kręgu teczek bezpieki. Działania UB-SB wobec różnych środowisk społecznych Pomorza” przygotowana przez Oddziałowe Biuro Edukacji Publicznej IPN w Gdańsku. Pracownicy OBEP IPN w Gdańsku zaprezentowali najnowsze efekty swych badań na temat roli i metod działania aparatu bezpieczeństwa w Trójmieście i na Pomorzu.

Dobrym wprowadzeniem do rozważań na temat działalności UB-SB na Wybrzeżu był referat Leszka Postołowicza, wicedyrektora Biura Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów IPN, który przybliżył słuchaczom metody działań operacyjnych PRL-owskich służb specjalnych. W swoim wystąpieniu, któremu towarzyszyła multimedialna prezentacja dokumentów z archiwum IPN, Leszek Postołowicz skupił się na sposobie działania oficerów prowadzących UB-SB z tajnymi współpracownikami. Na konkretnych przykładach omówił również kategorie współpracy z SB oraz pracę pionu ewidencyjnego MSW (tzw. Biura „C”). Dr Piotr Niwiński, kierownik referatu naukowego OBEP IPN w Gdańsku, omówił z kolei ogólnopolską akcję MBP o kryptonimie „X” wymierzoną przeciwko powojennemu podziemiu niepodległościowemu wywodzącemu się z Wileńszczyzny. Przeprowadzona w okresie od czerwca do listopada 1948 roku akcja „X” była jedną z największych operacji komunistycznych służb bezpieczeństwa. W jej wyniku został rozbity i zlikwidowany Okręg Wileński AK działający eksterytorialnie w Polsce od 1945 roku. Przez kilka miesięcy na terenie całego kraju rozpracowywano operacyjnie, a następnie aresztowano „na zasadkach” prawie 6 tys. osób, w większości byłych mieszkańców Wileńszczyzny. Podczas akcji ujęto, a następnie skazano na kary śmierci oraz wieloletnie więzienie wielu oficerów i żołnierzy wileńskiej AK.

Referat dr. Igora Hałagidy był natomiast interesującym przyczynkiem do stosunkowo słabo dotychczas zbadanego fragmentu dziejów PRL-owskiego aparatu bezpieczeństwa w pierwszym dziesięcioleciu jego funkcjonowania – tworzenia fikcyjnych organizacji antykomunistycznych i działalności agentury w autentycznych strukturach wojskowego i cywilnego podziemia. W swym wystąpieniu Hałagida przedstawił swoje najnowsze ustalenia na temat działalności w Polsce w latach 1950-1954 „siatki OUN”, która nie tylko nawiązała kontakt z antysowieckim podziemiem na Ukrainie, ale również z ukraińskimi ośrodkami emigracyjnymi. W rzeczywistości – jak się miało później okazać – działalność ta (do której zaangażowano kilkadziesiąt osób) była zręczną prowokacją polskich i sowieckich organów bezpieczeństwa, które umieściły na czele organizacji swego tajnego współpracownika. Zdaniem gdańskiego historyka „operacja ta należy do jednych z najbłyskotliwszych i jednocześnie najbardziej tajemniczych, które resort wówczas przeprowadził”.

Dr Piotr Semków w referacie zatytułowanym „Kontrwywiadowcze zabezpieczenie terenu” a sprawa niemiecka omówił natomiast działalność operacyjną gdańskiej SB w latach sześćdziesiątych i siedemdziesiątych wymierzoną w środowiska mniejszości niemieckiej. Z badań dr. Semkowa wynika, iż nawiązane po układzie zgorzeleckim z 1970 r. stosunki dyplomatyczne pomiędzy PRL a Republiką Federalną Niemiec, które z kolei zapoczątkowały proces łączenia rodzin i falę emigracji z Polski, posłużyły SB do podjęcia aktywnych działań operacyjnych nie tylko w stosunku do mniejszości niemieckiej, ale również do Polaków utrzymujących kontakty przyjacielskie i rodzinne z obywatelami RFN.

Dr Sławomir Cenckiewicz omówił działania SB wobec NSZZ „Solidarność” w okresie od sierpnia 1980 r. do grudnia 1981 r. W oparciu o dokumentację spraw obiektowych „Klan”, „Sejmik” i „Debata” Cenckiewicz sformułował tezę, iż szczególna rola w neutralizacji „Solidarności” przypadła gdańskiej SB, a jej działania miały kluczowe znaczenie dla całości przedsięwzięć wymierzonych w „Solidarność” w skali całego kraju. Jego zdaniem skalę zaangażowania służb specjalnych PRL w walkę z „Solidarnością” najlepiej obrazuje „zabezpieczenie operacyjne” I Krajowego Zjazdu Delegatów NSZZ „Solidarność”, który we wrześniu i październiku 1981 r. obradował w gdańskiej hali „Olivia”. W „zabezpieczeniu” zjazdu zaangażowano wszystkie departamenty MSW, a nawet Wydział II Kaszubskiej Brygady WOP, Zarząd Wojskowy Służby Wewnętrznej Marynarki Wojennej oraz Zarząd Zwiadu WOP.

Ostatni z prelegentów, dr Janusz Marszałec (naczelnik OBEP IPN Gdańsk) podzielił się wynikami swoich badań na temat działalności bezpieki wobec środowisk żołnierzy Armii Krajowej po 1956 r. Z badań dr. Marszałca wynika, iż po październikowym przełomie również środowiska kombatanckie zostały poddane działaniom dezintegracyjnym i inwigilacji ze strony SB. W całym okresie PRL kierownictwo resortu zalecało stosowanie taktyki dezintegracji wobec kombatanatów m. in. „poprzez wyłuskiwanie tych, którzy wykazywali lojalność i słuszne poglądy polityczne i angażowanie ich do pracy społeczno-politycznej” w ZBoWiD-zie, klubach i stowarzyszeniach. W swoim wystąpieniu Naczelnik OBEP IPN Gdańsk sformułował tezę, iż konflikty i wewnętrzna dekompozycja środowisk kombatanckich po 1989 r. wynika nie tylko z ambicji poszczególnych liderów i grup, ale jest również pokłosiem skutecznej neutralizacji tego środowiska przez SB w czasach PRL. W konferencji uczestniczyło kilkudziesięciu słuchaczy, którzy po każdym z referatów zadawali prelegentom pytania, nierzadko dzieląc się także swoimi spostrzeżeniami i wspomnieniami.